

Campsentelles, 4
1999

CENTRE D'ESTUDIS SANTFOSTENCES
AMICS DE CABANYES

*Josep Franquesa,
poeta i polític*

FERRAN
PÉREZ I GÓMEZ

Quan hom es passeja pels carrers que formen la part més antiga del barri de La Plana de Sant Fost, especialment pel carrer de Sant Isidre (conegut també com *del Davant*), es té la sensació de fer un salt enrera en el temps i viatjar fins al segle passat. Aquesta impressió la produeixen, sobretot, les grans cases senyoriales que van pertànyer a distingides personalitats de la Barcelona decimonònica, les quals venien a estiuejar a Sant Fost atretes per la tranquil·litat i l'encant rural que els ofería aquell petit poble de pagesos a la fi del segle XIX.

Entre aquests personalitats tan il·lustres podem destacar el veterinari Dr. Ramon Turró⁽¹⁾, famós científic, escriptor i director del Laboratori Municipal de Barcelona; l'editor i escriptor Joan Bastinos⁽²⁾, que va ser regidor de l'Ajuntament barceloní i president del Liceu; Wenceslau París, polític que ocupà el càrrec d'ambaixador espanyol a Filipinas; el dibuixant Ramon Figueras; els Viladomiu, important família de

*La colònia d'estiuejants de Sant Fost a la font de les Heures, vers 1890.
En aquest grup potser hi ha en Josep Franquesa. (Arxiu Jaume Rifà)*

fabricants tèxtils; Frederic Schwartz⁽³⁾, catedràtic d'història i polític i Josep Franquesa, a qui dediquem aquest article⁽⁴⁾.

Una colònia estiuenca culta i activa

Aquests estiuejants de tan elevat nivell cultural, la majoria dels quals vivien plegats al mateix carrer i compartien uns mateixos interessos, van formar un grup activíssim. Feien tot sovint tertúlies, festes, exposicions i certàmens literaris; jugaven al criquet i, com és natural, també sortien d'excursió pels volts de Sant Fost. Potser un dels actes més destacats que van organitzar, i del qual es conserva una fotografia, són els Jocs Florals celebrats a Sant Fost l'any 1915.

El bon humor i l'enginy presidien les trobades d'aquesta plèiade de personalitats. Una vegada van organitzar una exposició de joies al pati de la casa vella de Can Bastinos, lloc habitual de les seves trobades; la particularitat d'aquesta mostra d'orfebreria era que les joies, que afirmaven "pertanyien a un gran personatge de l'antigor, un faraó", estaven fetes de cigrons, mongetes, lleties, etc. També hi van exposar els vestits "que havien pertangut a Adam i Eva": un parell de pàmpols de vinya. Aquests i altres estirabots caracteritzaven els moments d'oci d'en Franquesa, Bastinos, Turró, Figueras... El dibuixant, en una ocasió, va decidir immortalitzar els membres d'aquest grup i els va fer una caricatura en què plasmava els seus trets més peculiars: al doctor Ramon Turró el va dibuixar amb els seus característic tapaboques o mocador de color vermell; al secretari de Sant Fost, Ramon Niubó, que també era un assidu d'aquestes festes, el va representar tocant un orgue de maneta; a la dona de Frederic Schwartz cantant el Credo, etc.

Una altra facècia que expliquen d'aquestes festes és que, per finançar-les, van fer una capsa amb un forat, semblant a les que tenen un paisatge o diorama al seu interior. Doncs bé, a la capsa dels estiuejants deia: "Pagar 10 cèntims". I com que algun dels organitzadors cridava entusiasmat "Quin paisatge més maco que he vist!", tothom s'afanyava per posar-hi els 10 cèntims i mirar pel forat. Aleshores estiraven una cordeta i l'única cosa que apareixia era un paper amb el següent missatge: "Gràcies! No diguis res a ningú" i així tots anaven caient en la trampa-broma. Certament, era una forma ben enginyosa d'obtenir uns calerons per destinar-los, entre altres coses, a pagar els mares de les caricatures que havia dibuixat en Figueras.

Quan arribava el vespre, els estiuejants penjaven un llum de carbur al barri de Can Franquesa i paraven la fresca xerrant llargues estones. Explicaven gran quantitat d'anècdotes que es feren famoses a l'època, moltes de les quals eren protagonitzades pel gran escriptor i

Jocs Florals de Sant Fost, celebrats el 22 d'agost de 1915 en una de les cases del carrer Sant Isidre. La nena Isabel Maria, reina d'aquests Jocs Florals, està acompanyada de Josep Franquesa, l'arquitecte Josep Salas, l'editor Joan Bastinos, el diputat Frederic Schwartz, l'empresari tèxtil Jacint Viladomiu i l'exambaixador Wenceslau Paris, tots ells estinejants.
(Arxiu Jaume Rifà)

pintor Santiago Rusiñol: deien que Alfons XIII va venir a Barcelona i ningú es va recordar de convidar Rusiñol a les diverses recepcions amb què fou obsequiat el monarca. Aleshores, Rusiñol, ferit en el seu orgull i fent gala del seu famosíssim enginy, va llogar tots els burros que va poder, els va lligar a un carro i va fer cap a la muntanya de Montserrat, on sabia que havia d'anar el rei d'Espanya. Quan Alfons

XIII pujava cap al monestir amb la seva comitiva d'automòbils, va ensopegar amb el carro de Rusiñol tirat per la corriua de burros i no el va poder avançar, malgrat els tocs de clàxon que va fer.

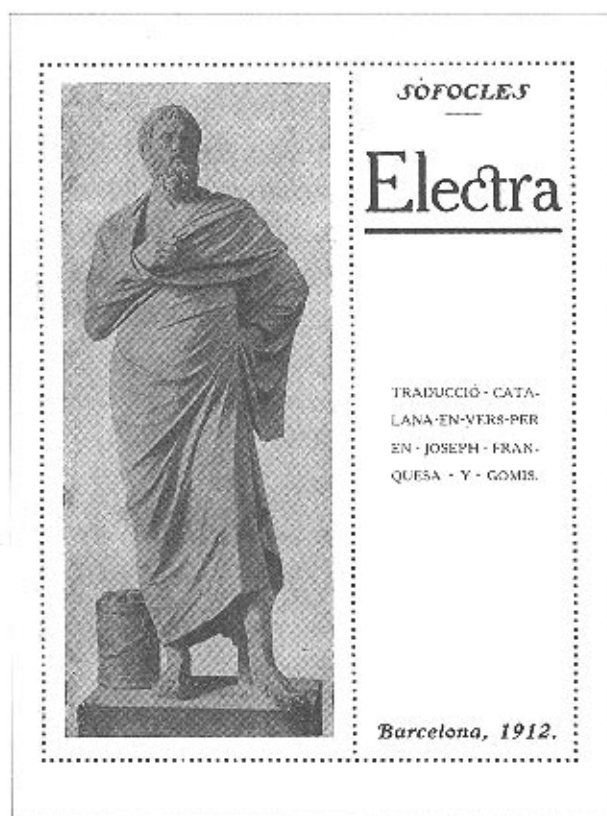
També expliquen que Rusiñol anava a vendre objectes de terrissa als mercats i que reaccionava d'una forma ben singular davant l'interès dels compradors: quan alguna dona li demanava el preu d'un atuell i aquesta exclamava "Uf, és massa car!", el pintor li responia: "Massa car?" i aleshores, empipat, agafava el gerro i el trencava llençant-lo contra el terra davant l'estupefacta mirada de la senyora⁽⁵⁾.

Aquesta colònia d'estiuejants, tots ells barcelonins, celebrava amb solemnitat la Mare de Déu de la Mercè, que s'escau el 24 de setembre. En aquella diada, que a Sant Fost no era festa, ells anaven a missa a l'antiga parròquia i pagaven una petita orquestra perquè fes un ofici més solemne. Així era, a grans trets, la vida d'aquesta colònia d'estiuejants de Sant Fost, una de les més notables de la Catalunya de tombants de segle. Després de conèixer-la, ja ens podem centrar en l'home que ha motivat el nostre article: Josep Franquesa i Gomis.

Josep Franquesa i Gomis, home de lletres i polític

Va néixer a Barcelona l'1 de desembre de 1855, fill d'uns emigrants de Sant Martí de Sescgaoles i d'Igualada (Anoia). Va cursar a Barcelona els estudis de Dret i de Lletres, aquests complets, sota el mestratge del gran filòleg Manuel Milà i Fontanals⁽⁶⁾, a qui admirava profundament. Va tenir com a companys d'estudis a Antoni Rubió i Lluch⁽⁷⁾, Jaume Gres, Frederic Schwartz, Pau Bertran i Ros i Marcelino Menéndez i Pelayo⁽⁸⁾, durant el temps que aquest famós erudit va residir a la Ciutat Comtal.

En acabar els estudis es va dedicar a la docència universitària, tot i que mai no va ser catedràtic de la Universitat de Barcelona, sinó que va ser professor auxiliar numcrari, plaça que va guanyar per oposició el 1895 i que va ocupar fins que es jubilà l'any 1925, en complir els

Portada de la traducció catalana d'Electra, de Sòfocles, feta per Josep Franquesa l'any 1912. (Arxiu Jaume Rifà)

setanta anys. Tal com afirma el prestigiós crític literari Joaquim Molas, Franquesa "va invertir la part més important dels seus esforços en la creació literària i en l'activisme polític-patriòtic"⁽⁹⁾. Els seus millors amics pertanyien als cercles literaris i patriòtics, tot i que sabem que amb el seu antic condeixeble Frederic Schwartz conservaria els lligams d'amistat, si més no com a veïns i membres de la colònia estiuenca de Sant Fost de Campsentelles.

Josep Franquesa va ser un dels fundadors de tres revistes: *La llar* (1875), *La família cristiana* (1877) i, potser la més important, *La Il·lustració Catalana* (1880). Va ser força amic de l'escriptor Francesc Matheu, amb qui va publicar alguns llibres. El 1902, arran de la mort del poeta Jacint Verdaguer, va formar part d'un dels dos bàndols que es van disputar la seva herència. I el 1915 va contribuir a fundar l'Acadèmia de la Llengua Catalana, institució que es va crear en oposició a l'Institut d'Estudis Catalans creat per Enric Prat de la Riba.

Cal destacar la seva participació en el I Congrés Internacional de la Llengua Catalana, celebrat a Barcelona el 1906, on va presentar una comunicació en què va defensar abundantament la llengua catalana. Entre altres coses, Josep Franquesa va dir:

"La llengua és un depòsit, una herència recollida per nostres pares, elaborada a còpia de sigles fins a constituir el rastre d'un poble en son pas pel món. Per lo tant, no tenim cap dreta rebuïjar-la perquè no ens l'hem inventada. És una riquesa que no podem malbaratar perquè nostres fills nos en demanarien compte"⁽¹⁰⁾

Josep Franquesa, poeta dels Jocs Florals

Una de les grans passions de Franquesa va ser la poesia. Va córrer als Jocs Florals de Barcelona des de la seva restauració el 1859 i amb només vint anys, el 1876, ja va obtenir un segon premi accésit a la Viola. El 1877, any en què van triomfar Jacint Verdaguer i Àngel Guimerà (qui també escrivia poesia de gran qualitat), Josep Franquesa va tenir un accésit a la Flor Natural. Més endavant també va ser premiat (el 1879 i el 1883 guanyà l'Englantina, i el 1880 la Flor Natural), la qual cosa demostra que era un poeta de primera línia en una període, la Renaixença, en què la poesia va viure un gran apogeu.

Va ser justament el 1883 quan Franquesa, que tan sols tenia vint-sis anys, va ser proclamat Mestre en Gai Saber, títol que només es conce-

dia a aquells poetes que havien aconseguit guanyar els tres premis (Viola, Englantina i Flor Natural⁽¹²⁾) dels Jocs Florals. Reproduïm com a mostra de la seva obra poètica una estrofa del poema *Montgrony* que va guanyar l'Englantina en els Jocs Florals del 1879. En aquests versos de to patriòtic, identifica la muntanya del Montgrony⁽¹²⁾ amb el mont Ararat, a Turquia, on es va aturar l'arca de Noè quan va finalitzar el diluvi universal. L'arca de Noè serveix d'imatge d'una Catalunya a la deriva que troba la salvació en aquesta muntanya catalana:

I en el desfet diluvi que cruel anà engolint-se
les nostres costums velles i el nostre parlar grat,
l'augusta Arca sagrada que a dintre les guardava,
nedant damunt l'ona que tot ho devorava,
aquí vingué a trobar el seu Ararat⁽¹³⁾.

A banda dels Jocs Florals, Franquesa va col·laborar assíduament amb poemes i crítiques literàries a diaris i revistes com *La Renaixensa* i *La Il·lustració Catalana*. La seva obra poètica ha quedat escampada, llevat d'un petit recull de disset poemes en què s'ajusta als canons dels Jocs Florals (són romanços històrics i quadres de costums en forma de romanç o de tema amorós)⁽¹⁴⁾. Un altre camp en el qual va destacar fou en el de les traduccions que, segons Molas, segueixen tres direccions: la poesia romàntica (Lord Byron, Heine, Rosalía de Castro), la que té implicacions d'afirmació nacional (Krasinski, Mickiewicz) i la que pretén obrir-se al món modern (Barbey d'Aurevilly, Baudelaire). També va fer el 1880 la primera traducció catalana de Shakespeare. És interessant assenyalar que Josep Franquesa va proposar com a programa estètic el classicisme grec sublimat pels ideals cristians.

Per acabar aquest apartat dedicat a la seva obra literària, anotarem que el prestigiós crític Joaquim Molas resumeix la seva contribució a la literatura catalana en tres punts: primer, va afavorir una certa am-

*Imatge de Josep Franquesa i Gomis, apareguda a la publicació
Quaderns de Lectura Popular.*

pliació de la mètrica i l'estrofisme dels Jocs Florals, amb l'ús del sonet i els versos sàfics. Segon, va contribuir a la renovació de la poesia patriòtica. I tercer, va publicar traduccions clàssiques entre les quals excel·leix *l'Electra*, de Sòfocles.

Activisme cívic i polític

Josep Franquesa, a més a més de la seva activitat poètica, va ser mantenidor dels Jocs Florals en set ocasions entre 1885 i 1928. Va ser-ne també secretari el 1884 i el 1925, i president el 1903. Cal pen-

sar que fou Franquesa el principal organitzador dels Jocs Florals que se celebraren a Sant Fost el 22 d'agost de 1915.

Com a polític, va participar en el I Congrés Catalanista, el 1880, i més tard va contribuir a la formació de la Lliga de Catalunya, amb la qual va ingressar en la Unió Catalanista el 1891. Franquesa va ser un dels signants del "Missatge a la Reina Regent" (1888) i va ser present a la majoria d'assemblees convocades per la Unió Catalanista, entre les qual destaca la de Manresa, el 1892, on es van aprovar les famoses *Bases*.

Potser la fita més alta que va assolir en el camp de la política va ser la de presidir la Lliga de Catalunya, que tenia com a programa la llengua (que havia de ser usada a l'ensenyament, a l'administració de justícia i a la vida quotidiana i comercial), l'apoliticisme (opinava que els partits polítics eren instruments de corrupció), l'autoconscienciació, la unitat i l'autonomia. Afirmava que el desastre colonial de 1898 va ser causat per la identificació d'Espanya amb Castella i els defectes d'aquesta, que van pesar més que no pas les virtuts. Com a solució proposava l'autonomia que permetés el reconeixement de la personalitat política de Catalunya dintre de l'Estat espanyol.

Un dels darrers actes protagonitzats per Josep Franquesa va ser la inauguració del monument que Vilafranca del Penedès va dedicar a Milà i Fontanals, oriünd d'aquesta localitat catalana. Amb el triomf d'Enric Prat de la Riba⁽¹⁵⁾ en el si de la Lliga, Franquesa i els seus amics van quedar marginats i es refugiaren en els Jocs Florals.

Josep Franquesa, estiuellant a Sant Fost

En començar aquest article ja hem fet uns apunts sobre la vida dels estiuellants de Sant Fost a finals del segle XIX i principis del XX. Josep Franquesa n'era, doncs, un d'ells, i prova de l'empremta que va deixar entre els santfostencs i santfostenques d'aquells anys va ser el seu

nomenament com a fill adoptiu del poble el 1921. L'acta de l'Ajuntament en què s'aprova aquesta designació deia el següent:

"Seguidamente el Sr. Torrens Pujol⁽¹⁶⁾ expone al consistorio lo siguiente: siendo público y notorio que las familias que componen lo que podríamos llamar colonia antigua de este pueblo, han dado en todo caso y momento altos ejemplos de moralidad y civismo, siendo queridos y respetados por todo el vecindario, una parte del cual ha sido socorrido pecuniariamente por dicha colonia y se ha visto auxiliado en algunas de las penas y tribulaciones que en la vida sufren los pobres, propongo que para pagar en parte lo que puede considerarse como una deuda de gratitud, el Ayuntamiento acuerde nombrar hijos adoptivos de este pueblo a los cabeza de familia de la mencionada colonia antigua D. Federico Ashbart, D. José Franquesa, D. Ramón Turró y D. Francisco Tayà⁽¹⁷⁾.

La casa de Josep Franquesa a Sant Fost era anomenada Can Llibreter, perquè sembla que l'havia comprada a l'editor Bastinos. De fet, a la façana d'aquesta casa senyorial hi ha un llibre esculpit, amb la data "1866", la qual cosa avala aquesta suposició. Franquesa era casat amb Clotilde París, que potser era filla de Wenceslau París, qui havia estat ambaixador a les Filipines; diuen que Clotilde París va donar el seu vestit de núvia al monestir de Montserrat, perquè en fessin vestits per a la Mare de Déu⁽¹⁸⁾.

Durant la seva estada a Sant Fost, Josep Franquesa aprofitava la tranquil·litat del repòs estival per llegir, escriure i, tal com ara comprovarem, per col·laborar amb institucions catalanes que en aquell temps treballaven per l'estudi del folklore autòcton. Aquesta afirmació la fem arran de la troballa en l'Arxiu d'Etnografia i Folklore de Catalunya (AEFC) d'un document manuscrit de Josep Franquesa, datat a Sant Fost el 27 de juliol de 1917. Es tracta d'un recull de dotze aforismes o proverbis que el professor Franquesa va sentir dir a Sant Fost, Barcelona i Andorra; també n'hi ha dos que els va extreure de les dues grans novel·les medievals catalanes, el *Tirant lo Blanc*, del valencià Joanot Martorell, i l'anònim *Curial e Güelfa*.

Sant Fost de Campcentelles 27 de Juliol de 1917.

J. S.

Domènec Carveray, Artan;

Molt distingit amic:

Tal com va demanar-vos, he enviat
uns quants aporismes i' entre ells que tinc claritat com
a gosh Simulats. És clar que ara es molt relatiu y que
mames vol dir que ja és molt poch conegut, de qual no és
l'obstacle perquè, si a mi ve des d'opcionats a acceptar-los
y els entesos en gramatologia les tinguin per vulgarismes.

De l'estes que m'agradaria que he
enviat, ab la condició de clar des de ara. És un col
que m'heu de donar per donar-los ja no hauré fet cap
mala feyna.

1. Tragigada de pages, no fa mala res. Expressa admi-
racióment la degustació y desmés que dona l'habit en quant
voldes, prenent com a exemple, la del pages. (La veig
venir dir a un pages, de Sant Fost, Vallès).
2. La bona feyna sempre torna a casa. Indica que la

Primera pàgina del document manuscrit enviat
per Josep Franquesa a l'Arxiu d'Etnografia i Folklore de Catalunya
(actualment guardat en l'Institució Milà i Fontanals, CSIC).
Està datat a Sant Fost el 27 de juliol de 1917.

El document inèdit diu el següent:

"Sant Fost de Campsentelles 27 de juliol de 1917.

Sr. D. Tomás Carreras y Artau⁽¹⁰⁾:

Molt distingit amic:

Tal com va demanar-mo, li envio uns quants aforismes d'entre 'ls que tinc recollits com a poch divulgats. És clar que axò es molt relatiu y que nomes vol dir que jo 'ls crech poch coneguts, lo qual no es obstacle perquè, si, los aficionats a arreplegarne y 'ls entesos en paremiologia⁽²⁰⁾ los tinguin per vulgarissims.

Lo cert es que vaig decidir que 'ls li enviaria, ab la anotació de about los he après. Ab un sol que 'n trobi de nou per son Arxiu, ja no bauré fèt cap mala feyna.

1. Trepitjada de pagès, no fa mal a res. *Expressa admirablement la seguretat y domini que dona l'habit en qualsevol art, prenent com a exemple lo del pagès. (Lo vaig sentir dir a un pagès de Sant Fost, Vallès)*

2. La bona feyna sempre torna a casa. *Indica que de tot lo que 's fa ben fèt sempre se'n treu profit. (També 'l vaig sentir dir a un pagès de Sant Fost)*

3. Si la gent no sopessin (sic) los metjes no dinarien. *Vol dir que no carregant massa al ventrell a la nit, s'estalviarien moltes malalties y 'ls metjes no tindrian tanta feyna. (Recollit a Barcelona)*

4. Relloge d'ossos, no 't casaràs ab la filla. *Se refereix a l'home malaltís a qui les xacres li senyalen la humilitat o el mal temps: lo pare prudent no l'ha d'aconsellar a sa filla. (Recollit a Barcelona)*

5. Malaltia ni presó no adoban a cap brivó. *Senyala la ineficacia del castich o dels sofriments per corregir al home de mals instints. (Recollit a Barcelona)*

6. Val mes haver de dir, qué faré?, que no pas, qué farém? *Aconcella mirarshi molt avans de casarse y tenir família y no ferho fins a comptar ab medis suficients. (Recollit a Barcelona)*

7. Infant y peix ab l'aygua creix. *Aludeix a la conveniencia de rentar molt sovint al nadó. (Recollit a Barcelona)*

8. Pecar d'Adam, tots lo pagám. *(Recollit a Barcelona)*

9. Per sol no dexis la capa ni per pluja la carbaça. *Concell de precaució per prevenir les necessitats impensades. Mossen Verdàguer ne publicà un de semblant: "la carbaça no embarraça". S'entén la carbaceta plena d'aygua que duen los pastors. (Recollit a Andorra, de boca d'un pagès)*

10. Resar, dormir y fer mala cara, a casa. *Es una perfecta regla de civilitat. Les coses íntimes que sols interessin a un meteix y, sobretot, lo mal humor, no s'han de treure al carrer y tothom ha de presentar-se devant dels altres ab cara afable.* (Recollit d'un pagès a Andorra la vella)

T'are, per terminar, dos de classichs:

11. Amor de luny e fum d'estopa tot es hu. (Del "Tirant lo Blanch", capítol IV).

12. No puges tant que ten endenys⁽²¹⁾, ni baxes tant que valles menys. (del "Curial y Guelfa", llibre II, pag 26): *Es un magnífich precepte: no tenir may orgull pero conservar sempre la dignitat. Ser humil no vol dir perdre la estima de si meteix.*

Aquesta es la dotzeneta d'aforismes promesos que he tret de més apuntacions, setes sense ordre y en les que sols prenci nota dels que 'm semblen menys en curs.

Vegi si ni hi ha algun de aprofitable. Si es així ne restará satisfet son amic y afín.

*J. Franquesa y Gomís*²²⁾

Aquest document va ser catalogat amb el número 45 del total de 576 fitxes que formen l'*Arxiu d'Etnografia i Folklore de Catalunya*, important fons documental creat l'any 1915 pel doctor Toniàs Carreras i Artau, professor aleshores de la Universitat de Barcelona i, per tant, col·lega de Josep Franquesa. Malauradament, aquest arxiu va ser molt malmès durant la guerra civil espanyola i gran part del material que contenia va desaparèixer. El doctor Artau va introduir tècniques innovadores en la investigació folklòrica: va confeccionar unes fitxes model que havien de ser emplenades pels seus col·laboradors, entre els quals hi havia l'estiuejant de Sant Fost, tot i que només es conserva una fitxa de Franquesa. En va escriure més? Això és una incògnita difícilment desxifrabla tenint en compte el que va passar entre 1936 i 1939.

Per acabar aquest article, explicarem una anècdota que il·lustra els últims anys de la vida de Josep Franquesa a Sant Fost. Les santfosterques Margarida i Remei Niubó recorden que Clotilde París parlava el castellà amb una cantarella molt dolça a causa del seu origen

colonial. Fins a tal punt els agradava aquest accent a les germanes Niubó, aleshores unes nenes, que s'acostaven d'amagat a la casa de Franquesa per escoltar com Clotilde París li llegia els llibres al seu marit, qui, amb els anys, s'havia quedat quasi bé cec.

Josep Franquesa i Gomis va morir el 1930, als 75 anys d'edat, després d'una vida dedicada a la poesia, a la docència universitària i a les activitats cíviques. Malgrat la rellevància de la seva labor, tal com afirma Molas, Josep Franquesa va ser un poeta i activista oblidat.

Notes

(1) Per a més informació sobre la vida i l'obra de Ramon Turró, podeu consultar l'article de Jaume Rifa i Solé titulat "El Dr. Ramon Turró, un home de ciència a Sant Fost", publicat en *Campsentelles* 3 (1998).

(2) Joan Bastinos va ser, probablement, un dels primers estuieiants il·lustres que va tenir Sant Fost perquè ja apareix censat en la contribució urbana de Sant Fost l'any 1861. Arxiu Municipal de Sant Fost (AMSF). Fons de propietats rústiques i urbanes. Contribució territorial 1861, caixa 17, lligalls 1 i 2.

(3) La casa on vivia Frederic Schwartz (1853-1929) era coneguda com Cal Asbarts, una clara catalanització del cognom alemany Schwartz.

(4) Cal anotar que el Centre d'Estudis Santfostencs va sol·licitar a l'Ajuntament (per mitjà d'una instància presentada l'11 de juliol de 1996), que alguns dels nous carrers que s'estaven construint a Sant Fost fossin dedicats a persones relacionades amb la història del nostre poble. Els noms proposats eren Josep Franquesa, Frederic Schwartz, Montalegre, Jofre de Sentmenat, Berengüera de Cabanyes i Rabassaires. La proposta, però, no va tenir cap resposta per part de les autoritats municipals.

(5) Aquestes anècdotes sobre Santiago Riuñol, així com gran part de la informació que apareix en aquest article sobre l'estada de Josep Franquesa a Sant Fost, han estat facilitades per Margarida i Remei Niubó, filles del que fou secretari de Sant Fost, Ramon Niubó (1881-1952).

(6) Manuel Milà i Fontanals (1818-1884), filòleg i escriptor, va ser catedràtic de literatura a la Universitat de Barcelona. Publicà treballs importants sobre la cançó tradicional catalana, concretament el *Romancerillo catalán* (1853). Va destacar com a historiador de la literatura catalana medieval. També va escriure poemes en llengua catalana. Fou president dels Jocs Florals els anys 1859 i 1883.

(7) Antoni Rubió i Lluch (1856-1937) va ser catedràtic de les universitats d'Oviedo i Barcelona. La seva obra està centrada en la investigació històrica i literària. Entre altres obres, cal destacar *La expedición y dominación de los catalanes en Oriente juzgada por los griegos* (1883) i *Pedición de Curial e Güelfa* (1901).

(8) Marcelino Menéndez y Pelayo (1856-1912). Nasqué a Santander, va ser deixeble de Milà i Fontanals. Home de vastíssima cultura, va destacar com a investigador de la literatura i la història espanyoles. Presidí la Biblioteca Nacional fins a la seva mort.

(9) Joaquim Molas, "Josep Franquesa i Gomis, poeta i activista oblidat", dins *L'Avenç*, núm. 200, febrer 1996, pàg. 84.

(10) Extret del mateix article de Joaquim Molas. El to abundant de la comunicació de Franquesa s'ha d'entendre tenint en compte el context sociolingüístic en què es va celebrar el I Congrés Internacional de la Llengua Catalana, quan el català es trobava encara sense codificar, és a dir, sense gramàtiques ni diccionaris normatius. Gràcies, doncs, a aquest congrés, promogut per Antoni M. Alcover i en què participà Pompeu Fabra, es va suscitar l'interès per la codificació de la llengua catalana i es va proclamar la seva condició de llengua.

(11) L'Englantina corresponia als poemes de tema patriòtic, la Viola d'or als religiosos i la Flor Natural als de tema amorós; és a dir, eren els temes que donaven nom al lema dels Jocs Florals: *Pàtria, Fe i Amor*.

(12) Muntanya del Ripollès que es va fer famosa per ser un dels escenaris freqüentats pel Comte Arnau, protagonista de la llegenda que porta el seu nom. Jacint Verdaguer ja en parlà al seu poema *Lo Comte Arnau*.

(13) Fulletó publicat a l'Estampa d'Espasa y Salvat, Barcelona, 1879. (Arxiu de Jaume Rifa).

(14) Joaquim Molas, en l'article ja esmentat, diu que a aquest recull (amb poemes com *Lo Coll de Pontassars*), cal afegir-hi algunes odes de tema religiós (*Lo rol d'àngels*) i de tema patriòtico-paisatgístic (*Montgrony i Alt Pirineu*).

(15) L'advocat Enric Prat de la Riba (1870-1917) va ser elegit president de la Diputació de Barcelona el 1907 i de la Mancomunitat el 1914, sota la presidència de la qual va desenvolupar una gran tasca en el camp de la cultura, de l'enmenyament i de les obres públiques a Catalunya.

(16) Josep Torrents i Pujol, propietari de Can Torrens, va ser alcalde de Sant Fost entre 1920 i 1923.

(17) Xavier i Ferran Pérez, *Sant Fost, història d'un poble*, pàg. 145. Ajuntament de Sant Fost, 1990. *Llibre d'actes número 9*, Arxiu Municipal de Sant Fost.

(18) Antigament la Mare de Déu de Montserrat anava vestida, costum que avui dia ja no es practica.

(19) El doctor Tomàs Carreras i Artau va fundar a la Universitat de Barcelona, l'any 1915, l'Arxiu d'Etnografia i Folklores de Catalunya (AEFC). Aquest arxiu va ser incorporat al Centre Superior d'Investigacions Científiques (CSIC) el 1945. L'AEFC va heretar les feines folklòriques iniciades, entre altres, per Manuel Milà i Fontanals, professor, com ja sabem, de Josep Franquesa i Gomis.

(20) La paremiologia és la branca de la lingüística que estudia les paremies o proverbis.

(21) *Endenar* és la segona persona del singular del present d'indicatiu del verb *endenar* que vol dir "fer empitjorar (una ferida, una part del cos danyada)". En aquesta dita del *Tirant lo Blanc* deu tenir un sentit figurat.

(22) Manuscrit inèdit de l'Arxiu d'Etnografia i Folklore de Catalunya (CSIC, Barcelona); se'n fa referència en el llibre de Lluís Calvo i Calvo, *Catàleg de materials etnogràfics de l'Arxiu d'Etnografia i Folklore de Catalunya*. Fitxa núm. 45. Consell Superior d'Investigacions Científiques (CSIC), Institució Milà i Fontanals, Barcelona 1990.